

С. О. Халюк

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

Кардинальні зміни в системі судоустрою, які супроводжуються трансформацією наявних та утворенням нових органів, зумовлюють необхідність більш детального вивчення конституційно-правового статусу окремих з них. За цих обставин особливої уваги потребує дослідження не лише самого поняття «конституційно-правовий статус», але і його ознак, структурних елементів, видів. Такий підхід зумовлений тим, що «конституційно-правовий статус» – це складна, комплексна правова категорія, одним із елементів якої є правосуб'єктність. Сфера застосування правосуб'єктності, її структурних елементів у межах загальної теорії держави і права, галузевих юридичних наук розкривається неоднозначно. Дослідження правової природи правосуб'єктності є однією з найскладніших проблем в юридичній науці. Диференційований підхід до розуміння правосуб'єктності та її змісту значно розширює це поняття. Отже, вкрай важливим є чітке розуміння поняття «правосуб'єктності», її складників та співвідношення цієї категорії з іншим поняттям – «конституційно-правовим статусом».

Визначено, що легітимація як складник правосуб'єктності статусу Вищої ради правосуддя – це процес, який врегульований нормами конституційного права, що визначає її положення серед інших суб'єктів права, який зумовлюється політико-правовими чинниками та ґрунтується на засадах верховенства права, народному волевиявленні, народному суверенітеті, системі стримування та противаг з метою здійснення визначених владних повноважень у законний спосіб.

Запропоновано узагальнення на підставі дослідження доктринальних джерел. По-перше, переважно науковці виокремлюють правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу. По-друге, правосуб'єктність є певною передумовою для включення того чи іншого суб'єкта, який виступає у відповідній правовій якості, до конституційно-правових відносин, що своєю чергою надає можливість розкрити правові зв'язки суб'єктів. По-третє, правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій вияв в його юридичній легітимації, що зумовлює формулювання його поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів. Таким чином, враховуючи вищевикладене, можемо зазначити, що правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя детермінується через легітимацію в нормативно-правових актах, через визначення поняття, порядку формування, складу, структури та припинення повноважень її членів.

Ключові слова: статус, Вища рада правосуддя, правосуб'єктність, легітимація, правоздатність, дієздатність.

Постановка проблеми. Сутність конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна дослідити через характеристику змісту його основних елементів. Одним із перших таких елементів, на нашу думку, є правосуб'єктність Вищої ради правосуддя. Загалом категорія «правосуб'єктність» широко застосовується в усіх галузях юридичної науки. У сучасних наукових дослідженнях підкреслюють, що

поняття правосуб'єктності не отримало однозначного визначення, а тому в юридичній літературі існують різні думки з приводу тлумачення цього поняття. Зокрема, варто зауважити, що до цього часу відсутнє однозначне розуміння змісту правосуб'єктності, підстав її виникнення та припинення, структури та співвідношення з іншими елементами конституційно-правового статусу.

Але для юридичної науки важливе методологічне значення мають положення про правосуб'єктність як категорію, що розкриває правовий статус суб'єктів права, передумови участі у правовідносинах, стадії правового регулювання тощо. Відповідно, категорія правосуб'єктності міцно затвердилася в науковій термінології й широко застосовується в усіх галузевих юридичних науках, зокрема активно використовується в чинному законодавстві та судовій практиці. Водночас проблему правосуб'єктності не можна вважати вирішеною, оскільки до цього часу вчені-юристи не прийшли до однозначного розуміння правосуб'єктності, її співвідношення з такими категоріями, як правовий статус, суб'єктивні права та юридичні обов'язки [1, с. 71].

Мета статті полягає в необхідності науково-теоретичного аналізу підходів до змісту поняття «правосуб'єктність» як елементу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі багато років триває дискусія щодо визначення сутності та змісту правосуб'єктності. Загальнотеоретичним питанням конституційно-правового статусу, його структури та аналізу проблемних аспектів правосуб'єктності як одного з його окремих елементів присвятили свою увагу такі науковці, як М.В. Баглай, Н.О. Богданова, Б.М. Габрічідзе, О.В. Гончаренко, І.І. Дахова, В.В. Копейчиков, В.В. Долежан, Р.В. Ігонін, А.М. Колодій, Ю.О. Косткіна, І.В. Назаров, В. Нор, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, О.Є. Кутафін, В.Ф. Погорілко, О.В. Скрипнюк, О.В. Совгіря, В.І. Татьков, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, Ю.С. Шемшученко, та інші.

Виклад основного матеріалу. В теорії держави і права для позначення можливості брати участь у правовідносинах вироблена універсальна міжгалузєва правова категорія «правосуб'єктність». В якості суб'єкта права розглядаються лише ті суб'єкти, за якими визнано особливу юридичну властивість – правосуб'єктність [2, с. 383]. Як зазначає Р.О. Халфіна, правосуб'єктність – це елемент правового статусу особи і можливість виступати як суб'єкт прав та обов'язків у різних сферах суспільних відносин [3, с. 119–120]. У своєму дисертаційному дослідженні «Правовий статус держави: теоретико-правовий аспект» А.В. Панчишин стверджує, що до структури правового статусу держави необхідно ставитись, як до «...сукупності

предстатусного (правосуб'єктність), статусного (права, обов'язки, законні інтереси держави, принципи її діяльності, гарантії) та післястатусного (юридична відповідальність) елементів» [4, с. 4].

На думку О.Ф. Скакун, правовий статус особи є системою закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві. Основними елементами правосуб'єктності є правоздатність та дієздатність. При цьому праводієздатність належить до умов набуття правового статусу, тому що вона полягає у здатності особи мати права, виконувати обов'язки, нести відповідальність. Однак цим, на думку вченої, її призначення не обмежується, адже без правосуб'єктності неможливо визначити правовий статус особи [5, с. 380–381].

Щодо поняття правосуб'єктності, то можна виокремити кілька думок. В.М. Корельський та В.Д. Перевалов вважають, що правосуб'єктність – це передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасником правовідносин. Це складна юридична властивість, що складається з двох елементів – правоздатності та дієздатності [6, с. 356]. Схожа думка щодо правосуб'єктності висловлена І.С. Окунєвим, який зазначає, що юридична конструкція правового статусу суб'єкта права включає правосуб'єктність, яка характеризується єдністю певних складників (правоздатності, дієздатності) [7, с. 3–4]. Крім того, правосуб'єктність детермінують не тільки як визначені законом юридичні права та обов'язки суб'єктів державного регулювання, але й вона передбачає можливість їх мати та реалізовувати належним чином [8, с. 153].

Водночас, повертаючись до правосуб'єктності державних органів, потрібно констатувати, що вони беруть участь у різних правовідносинах – конституційних, адміністративних, цивільно-процесуальних, фінансових тощо. Конституційно-правові норми, що регулюють відповідні відносини, встановлюють характеристики суб'єктів, які формують їх конституційно-правовий статус. При цьому конституційно-правового статусу передусім набувають органи державної влади, порядок організації та діяльності яких регламентований переважно нормами конституційного права.

У питанні співвідношення понять «конституційно-правовий статус» і «конституційна право-

суб'єктність» потрібно погодитися з В.М. Кравчуком щодо неможливості їх отожднення, адже фактично конституційна правосуб'єктність виступає невід'ємним складником конституційно-правового статусу [1, с. 73].

На думку О.В. Совгирі, правосуб'єктність уряду України слід розглядати з двох позицій: 1) правосуб'єктність уряду як органу державної влади (загальна правосуб'єктність). Вона обумовлена ухваленням нормативно-правових актів, що регулюють діяльність зазначеного органу в Україні; 2) правосуб'єктність конкретного складу уряду України, що виникає з моменту його призначення. Правосуб'єктність уряду України виникає за наявності двох чинних указів Президента України: про призначення Прем'єр-міністра України та про призначення членів Кабінету Міністрів України у кількості, необхідній для виконання ним своїх повноважень [9, с. 107].

Як зазначає І.І. Дахова, правосуб'єктність органу державної влади виявляється насамперед в його юридичній легітимациї. Це означає, що заснування того чи іншого державного органу, визначення його статусу в нормативному акті, формування, а за певних умов – зміна складу (наприклад, перевибори, призначення нового персонального складу) або ліквідація, здійснюється у встановленому правом порядку. Всі ці питання врегульовані як Конституцією України, так і спеціальними законодавчими актами [10, с. 41].

Тож ключовим поняттям правосуб'єктності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є «легітимация». Загалом легітимация державної влади є багатоаспектним поняттям, а її дослідженням займаються науковці філософської, соціологічної, політологічної та юридичної науки. Звертаючись насамперед до юридичних джерел, можна констатувати, що вчені у своїх працях вже досліджували окремі аспекти легітимациї державної влади. Водночас аналіз доктринальних джерел дозволяє стверджувати, що вказана категорія наразі належить до числа малодосліджених і неоднозначних у сучасному конституційному праві.

Саме тому в межах нашого дослідження спробуємо дослідити поняття «легітимациї» та запропонувати власне авторське бачення даної категорії в контексті аналізу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Досліджуючи поняття «легітимациї» державної влади, вважаємо за необхідне звернутися до енциклопедичних джерел і наукової літера-

тури щодо визначення цієї дефініції. У словнику української мови «легітимация» подається як «визнання чи підтвердження законності якогось права або повноваження; документ, що підтверджує це право або повноваження» [11, с. 461]. В юридичному словнику-довіднику «легітимация» – це «узаконення якого-небудь нового політичного режиму, надання йому легітимності; узаконення певної особи в якості правоздатної щодо цінного паперу» [12, с. 250]. В юридичній енциклопедії «легітимация» (від латинського *legitimus* – законний, правомірний) – це визнання або підтвердження законності певного права або повноважень особи [13, с. 224].

Щодо доктринальних підходів до цього поняття, то В.Б. Ковальчук зазначає, що «легітимация державної влади – це процес, за допомогою якого державна влада, її дії, норми, інститути, посадові особи набувають ознак легітимності, тобто стають такими, що дають громадянам підстави вважати їх справедливими, законними та доцільними» [14, с. 139]. Також під легітимациєю розуміють визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження, а поняття «легітимация державної влади» трактується як процес узаконення влади, за допомогою якого вона набуває ознак легітимності [15, с. 196]. С.І. Максимов зазначає, що «легітимация державної влади дає їй необхідний авторитет у суспільстві, внаслідок чого більшість населення добровільно і свідомо підкоряється цій владі, законним вимогам її органів і представників, що додає їй стійкості та стабільності» [16, с. 89].

Тож легітимация утверджує правовий характер влади, обґрунтовує та виправдовує її рішення, створення владних структур, їх зміну та оновлення [14, с. 139]. За результатами здійснення процедури легітимациї влади ознаками легітимності державної влади будуть: 1) законність; 2) довіра громадян та визнання міжнародною спільнотою; 3) встановлення демократичним шляхом; 4) раціональність та ефективність її діяльності [17].

При цьому легітимність є похідною від легітимациї, тому що після процесу легітимациї державної влади вона набуває статусу легітимності на всій території держави [18, с. 10–11]. У вузькому розумінні легітимність означає підтримку, позитивне ставлення, довіру, визнання авторитету влади або державно-правових інститутів суспільною думкою, населенням країни чи великими групами населення [19, с. 31].

У ширшому сенсі під легітимністю розуміється досягнення бажаного результату процесу легітимації. На думку І.М. Жаровської, інституційна державна влада зацікавлена у найвищому рівні легітимності, і для цього необхідно залучати всебічний механізм легітимації владних процесів та органів. Останній включає в себе: 1) соціально-політичне обґрунтування державної влади; 2) легальні і демократичні процедури формування державної влади; 3) юридичне обґрунтування, легалізацію державної влади; 5) інформаційно-ідеологічну дію державної влади на підвладних суб'єктах; 6) підтримку авторитету державної влади; 7) громадський контроль органів державної влади; 8) формування і легальну можливість існування сильної опозиційної влади, що триматиме владну еліту у правовому тонусі; 9) підвищення рівня правової культури суб'єктів та об'єктів влади з метою формування правоповажних властивостей владних інституцій; 10) формування системи механізмів реального захисту інтересів народу та реалізації владних інтересів саме цієї групи суб'єктів [20, с. 23].

Отже, легітимація як складник правосуб'єктності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це процес, врегульований нормами конституційного права, що визначає її положення серед інших суб'єктів права, який зумовлюється політико-правовими чинниками та ґрунтується на засадах верховенства права, на народному волевиявленні, народному суверенітеті, системі стримування та противаг з метою здійснення визначених владних повноважень у законний спосіб.

Висновки і пропозиції. Розглянувши вищевикладене, можна виокремити такі позиції. По-перше, науковці здебільшого визначають правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу. По-друге, правосуб'єктність виступає певною передумовою для включення того чи іншого суб'єкта, який виступає у відповідній правовій якості, до конституційно-правових відносин, що надає можливість розкрити правові зв'язки суб'єктів. По-третє, правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій вияв в його юридичній легітимації, що зумовлює формулювання його поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів. Таким чином, можемо зазначити, що правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради

правосуддя детермінується через легітимацію в нормативно-правових актах, через визначення поняття, порядку формування, склад, структуру та припинення повноважень її членів.

Список використаної літератури:

1. Кравчук В.М. Поняття конституційної правосуб'єктності. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 71–74.
2. Теория государства и права : учебник для юрид. вузов / под ред. А.С. Пиголкина. Москва : Городец, 2003. 544 с.
3. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. Москва : Юридическая литература, 1974. 351 с.
4. Панчишин А.В. Правовий статус держави: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
6. Теория государства и права : учебник для вузов. 2-е изд., изм. и доп. / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Первалова. Москва : Норма, 2002. 616 с.
7. Окунев І.С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.
8. Дегтярьова С.В. Поняття та сутність правового статусу суб'єктів державного регулювання в агропромисловій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 5 (Т. 1). С. 150–154.
9. Совгиря О.В. Структура конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України: теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 4 (12). С. 105–115.
10. Дахова І.І. Структура конституційно-правового статусу уряду. *Державне будівництво та місце самоврядування*. 2007. № 13. С. 38–46.
11. Словник української мови в 11 томах / гол. ред. кол. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 840 с.
12. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська та ін. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
13. Популярна юридична енциклопедія / В.Г. Гіжевський та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
14. Ковальчук В.Б. До легітимації державної влади через демократичні вибори: досвід вітчизняного конституціоналізму. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 138–143.
15. Яремчук В.Д. Історія держави і права зарубіжних країн : універсальний довідник. Львів : БОНА, 2015. 400 с.

16. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз : монографія / М.І. Панов та ін. ; за ред. М.І. Панова, О.Г. Данильяна. Харків : Право, 2004. 360 с.
17. Колісник Г.О. Консолідуєча сила становлення громадянського суспільства та його вплив на легітимність та ефективність державного управління. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2009_2_43.
18. Депа Ю.-М.Р. Правова сутність і теоретико-правова конструкція легітимації державної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 4. С. 3–14.
19. Музика І.В. Проблема легальності та легітимності норм права у соціологічному праворозумінні: історико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 31–35.
20. Жаровська І.М. Генезис принципу легітимності державної влади та проблеми його впровадження у сучасному суспільстві. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 (1). С. 19–23.

Khaliuk S. O. Legal personality as an element constitutional and legal status of the Supreme Council of Justice

Radical changes in the judicial system, which are accompanied by the transformation of existing and the formation of new bodies necessitate a more detailed study of the constitutional and legal status of some of them. In these circumstances, special attention needs to be paid to the study not only of the very concept of “constitutional and legal status”, but also of its features, structural elements and types. This approach is due to the fact that “constitutional and legal status” is a complex, complex legal category, one of the elements of which is legal personality. The scope of application of legal personality of its structural elements within the general theory of the state and law, branch legal sciences are revealed ambiguously. The study of the legal nature of legal personality is one of the most difficult problems in legal science. A differentiated approach to understanding legal personality and its content greatly expands this concept. Therefore, it is extremely important to have a clear understanding of the concept of “legal personality”, its components and the relationship of this category with another concept – “constitutional and legal status”.

It is determined that legitimation as a component of the legal personality of the status of the High Council of Justice is a process regulated by constitutional law, which determines its position among other subjects of law, which is determined by political and legal factors and based on the rule of law, popular will, people’s sovereignty, a system of checks and balances in order to exercise certain powers in a lawful manner.

Generalizations based on the study of doctrinal sources are proposed. First, the vast majority of scholars single out legal personality as an element of constitutional and legal status. Secondly, legal personality is a prerequisite for the inclusion of a subject that acts in the appropriate legal capacity in the constitutional and legal relations, which in turn provides an opportunity to disclose the legal relations of the subjects. Third, legal personality as an element of the constitutional and legal status of the High Council of Justice finds its manifestation in its legal legitimacy, which in turn determines the formulation of its concept, features, functions, formation, composition and structure, as well as termination of its powers members. Thus, given the above, we can say that legal personality as an element of the constitutional and legal status of the High Council of Justice is determined by legitimacy in regulations, by defining the concept, formation, composition, structure and termination of its members.

Key words: *status, High Council of Justice, legal personality, legitimacy, legal capacity, dispositive legal capacity.*